

Епіксылна мохова рослинність, що розвивається на мертвій деревині, в лісопарку є мало специфічною, за винятком типової епіксылної асоціації *Lophocolleo heterophyllae-Dolichotheacetum seligeri* Phil. 1965 з двома субасоціаціями *amblystegietosum serpentis* Marst. 1973 та *platygyrietosum repentis* Marst. 1973. Типовими на гнилих пеньках та колодах, особливо поблизу русла річки є бріоценози асоціації *Brachythecio salebrosi-Amblystegietum juratzkani*, *Brachythecio rutabuli-Hypnetum cupressiformis*, *Platygyrietum repentis*, безрангові угруповання *Platygyrium repens* – comm., *Hypnum pallescens* – comm. класу *Cladonio digitatae-Lepidozietea reptantis*.

Отже, в результаті наших досліджень встановлено, що мохова рослинність Ковпаківського лісопарку є достатньо розвиненою і різноманітною (репрезентована сімома класами), потребує подальшого вивчення в напрямку виявлення особливостей її складових. Природоохоронний статус території сприяє в певній мірі збереженості бріоценозів, особливо рідкісних.

Список використаних джерел

1. Гапон С.В., Гапон Ю.В., Нестеренко Н.В. Бріофлора Ковпаківського лісопарку (Полтавська область). *Людина та навколишнє середовище*: м-ли Всеук. наук.-мет. кон. Полтава, 2000. С. 47-52.
2. Гапон С.В. Бріофлора Тростянецького парку та її характеристика. *Роль природно-заповідних територій у підтриманні біорізноманіття* : м-ли Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю Канівського природного заповідника, (м. Канів, 9-11 вересня 2003 р.). Канів, 2003. С. 95–97.
3. Гапон С.В. Епіфітні бріоугруповання ландшафтного заказника «Чорноліський» (Кіровоградська обл.). *Український ботанічний журнал*, 2009, т. 66, № 4. С. 477-489.
4. Гапон С.В. Мохоподібні широколистяних лісів заповідника «Медобори» та їх участь в утворенні бріоугруповань. *Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодні, майбутнє* : м-ли Міжн. наук.-практ. конф. Тернопіль: Видавництво «Підручники та посібники», 2010. С. 284-288.
5. Гапон С.В. Методичний аспект дослідження мохової рослинності. *Український ботанічний журнал*. 2013. Т. 70, № 3. С. 392-397.
6. Гапон С.В. Мохова рослинність РЛП «Диканський». *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку природничих дисциплін* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (за ред. М.В. Гриньової) Полтава : Друкарська майстерня, 2014. С. 58-61.
7. Гапон С.В. Мохоподібні та мохова рослинність заказників Лісостепу України. *Вісник проблем біології і медицини*. 2016. Випуск 2, Т. 3. С. 66-70.
8. Гапон С.В., Гапон Ю.В. Синтаксономія мохової рослинності України (Лісостеп). Монографія. Полтава : ФОП Кулібаба, 2018. 100 с.
9. Marstaller R. Syntaxonomischer Konspekt der Moosgesellschaften Europas und angrenzender Gebiete. *Haussknechtia*. Beiheft 13. Jena, 2006. 192 p.
10. Mucina L., Bültmann H., Dierßen K. et al. Vegetation of Europae: hierarchical floristic classification system of vascular plant, bryophyte, lichen, and algal communities. *Applied Vegetation Science*. 2016. Vol. 19. № 1. P. 224-249.

УДК 502.43

Голік Ю.С., к. т. н., доцент, професор університету, завідувач кафедри теплогазопостачання, вентиляції та теплоенергетики

Смоляр Н.О., к. б. н., доцент кафедри прикладної екології та природокористування

Чепурко Ю.В., аспірантка, асистент кафедри прикладної екології та природокористування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ПОКАЗНИК ЗАПОВІДНОСТІ – ЯК ЕКОЛОГІЧНИЙ ІНДИКАТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Анотація. У статті виділено основні антропогенні чинники негативного впливу на довкілля. Окреслено об'єктивні причини щодо нереалізованості екологічних заходів регіональних програм в

напрямку оптимізації регіональної екологічної мережі та збільшення площ територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Представлено результати дослідження розподілу територій та об'єктів ПЗФ відносно нових територіальних громад та укрупнених районів Полтавської області.

Ключові слова: екологічна мережа, природно-заповідний фонд, екологічна безпека, довкілля, збалансоване природокористування.

Довкілля – природне середовище існування суспільства, від показників стану якого напряду залежить якість і комфорт нашого життя. В процесі господарської діяльності як суспільство в цілому, так і окремі люди чинять вплив на довкілля, і здебільшого цей вплив негативний, шкідливий та інколи безповоротно вбивчий для структурних елементів біотичного та ландшафтного різноманіття, екологічної мережі. Екологічна мережа – єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання

територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і підлягають особливій охороні (Закон України «Про екологічну мережу», від 24.06.2004р. №1864-IV). Одним із основних компонентів екологічної мережі є природно-заповідний фонд (далі ПЗФ).

Серед основних антропогенних чинників, що мають негативний вплив варто виділити наступні: екстенсивне ведення сільського господарства, весняні та осінні випалювання сухої трави (спалювання органіки в ґрунті, як наслідок – зниження родючості та спроможності до відновлення родючого шару ґрунту), недоцільне розорювання балок, підорювання їх схилів, розпаювання земель, що добре зберегли природність території, під сільськогосподарське виробництво - нераціональне природокористування національним надбанням, що являє собою ПЗФ, регіональна екологічна мережа (далі екомережа).

Вітчизняні науковці проводять дослідження та науково-практичну діяльність у багатьох природничих напрямках в умовах воєнних реалій та глобальних екологічних проблем в рамках концепції сталого (збалансованого розвитку). Так фахівцями Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» вперше було проведено розподіл територій та об'єктів ПЗФ (станом на 01.01.2021р.) відносно нового адміністративно-територіального устрою в розрізі новоутворених чотирьох районів та 60 територіальних громад, Полтавської області, встановлено показник заповідності кожної окремої територіальної одиниці та створено відповідні картографічні матеріали [1]. Тобто зроблено кількісне оцінювання одного із індикаторів сталого розвитку відповідно до цілі 15 «Захист та відновлення систем суші». Результати аналізу отриманих значень вказали на проблеми, що мають конкретні територіальні громади щодо показника заповідності [1, с. 174-175, табл. 1.]. Так із 60 ТГ області три громади взагалі не мають об'єктів ПЗФ, це Ромоданівська, Пришибська та Гоголівська ТГ, тобто показник заповідності відсутній. Є й так звані «багаті» ТГ, що мають заповідність території на рівні європейських показників (12-21%) [1, с. 176]: Кобеляцька ТГ – 20,646%, Диканська ТГ – 17,832%, Кременчуцька ТГ – 16,020%, Градизька – 15,898%, Кам'янопотоківська – 14,724%, Лютенська ТГ – 14,528%, Пирятинська ТГ – 14,408%, Оболонська ТГ – 13,606%, Гадяцька ТГ – 12,092%, Великобудищанська ТГ – 10,148%. Заводська та Краснолуцька ТГ мають показник заповідності 6,989% та 6,221% відповідно, що близькі до державного (6,8%), інші 45 ТГ мають показники заповідності наближені до регіонального або нижчі за нього (4,97%). Проведений аналіз розподілу і створені картографічні матеріали відносно показника заповідності окремих ТГ Полтавської області показав, що цей показник є вкрай нерівномірним. На основі отриманих результатів дослідження місцеві органи управління окремої ТГ можуть окреслити шляхи та розробити заходи щодо підвищення рівня показника заповідності, як основної характеристики стану збереженості природного середовища, і досягнення значень, що відповідають європейському.

Необхідно відмітити значущість ролі обласних та місцевих органів влади у вирішенні екологічних проблем Полтавського регіону, що повинно обумовлюватися насамперед розробленням програм і стратегій щодо моніторингу стану довкілля, впровадженням науково обґрунтованих методів щодо поліпшення показників стану навколишнього природного середовища, своєчасне та відповідне фінансування природоохоронних заходів, сприяння розвитку основ екологічної обізнаності всіх без винятку соціальних груп суспільства. Що маємо в реаліях: програми моніторингу є [2, 3], вони містять великі масиви даних щодо показників стану довкілля Полтавської області, перелік чинників, що на нього впливають, перелік заходів, спрямованих на зменшення наслідків антропогенних факторів на довкілля. Так, згідно [2, 3] першочерговими заходами щодо збереження біорізноманіття та формування екомережі є: оптимізація природно-заповідної мережі Полтавської області; розбудова регіональної екомережі; науково-обґрунтована рекультивация земель; забезпечення відповідного співвідношення між розораними і неораними угіддями в усіх адміністративних районах області в контексті стійкого розвитку; науково обґрунтовувати та локально впроваджувати менеджмент-плани оптимізації природних територій та природно-заповідних територій із метою збереження й охорони раритетної біорізноманітності; реалізація завдань безперервної екологічної освіти та виховання в Полтавському регіоні.

Щодо реальних дій органів влади по впровадженню цих заходів виникає безліч проблем, в основі яких на першому місці є: відсутність політичної волі місцевих органів влади, зневажливе ставлення до екологічної складової, ненадання погоджень на заповідання територій окремими землекористувачами та землевласниками, нерозуміння і відсутність усвідомлення актуальності і важливості економічної, соціальної та екологічної ролі ПЗФ та екомережі, й їх впливу на сталий розвиток регіону. Поряд з цим фактично відсутнє фінансування наукових досліджень щодо оптимізації екомережі області; недостатнє сприяння місцевих органів самоврядування розширенню екомережі на місцевому рівні та відповідно низькі обсяги фінансування природозаповідання й утримання об'єктів ПЗФ із місцевих бюджетів; нерозвинута система інформування місцевого населення щодо умов використання та ведення господарської діяльності на територіях ПЗФ [1]. Так аналіз загальної площі ПЗФ області у Екологічному паспорті області за 2021 рік (погоджено Полтавською обласною військовою адміністрацією 02.02.2023 р), показав, що за останні три роки жодних підвищень показника заповідності територій не відбулося. Більш того, привертає увагу зноска: станом на 01.01.2022 рік цінні природні території в області для створення нових або розширення існуючих об'єктів ПЗФ – не резервувалися [2, с. 56]. Хоча цей же документ оприлюднює дані щодо розроблення проєктів створення нових 7 об'єктів ПЗФ місцевого значення, загальною площею 637 га [3, с. 50], які ще з 2021 року перебувають на стадії розгляду у Полтавській обласній раді. Тобто органи влади м'яко кажучи не поспішають підвищувати екологічні показники сталого розвитку Полтавської області. Великою проблемою є ще й встановлення меж територій та об'єктів ПЗФ в природі (на місцевості), що відбувається занадто повільно і фінансується мізерно, або взагалі не передбачається дана стаття витрат в місцевих бюджетах: це призводить до незаконного захоплення земель ПЗФ і, як наслідок, загрожує втратою цих територій та об'єктів.

Наразі в Україні на перший план вийшли воєнні дії, що тривають більше року та заходи по усуненню та зменшенню наслідків від війни. Це внесло суттєві корективи у всі сфери життя кожного окремого громадянина та всього українського народу. Та попри це, для досягнення результату щодо безпечного та екологічно чистого середовища проживання суспільства, згідно концепції сталого розвитку, багаторічного і позитивного досвіду європейських країн, вкрай необхідні конкретні та реальні дії всіх і кожного по впровадженню оптимальних, інноваційних, раціональних та адаптованих до локальних особливостей громад, методів та заходів щодо покращення нашого життя. Тобто збереження, відновлення, охорона й подальше заповідання нових природних територій та об'єктів є актуальною задачею на момент зараз, і, ні в якому разі, не можна допускати відношення «не на часі». Також необхідно пам'ятати про тісні взаємозв'язки між економічною, соціальною та екологічною складовою сталого розвитку. Вирішення нагальних питань щодо забез-

печення безпечних умов проживання населення, які включають енергозабезпечення, продовольче постачання, належні та професійні медичні послуги та інше не повинно відбуватися за рахунок погіршення стану навколишнього природного середовища, який відмічається часто не відразу, і тому цим невиправдано нехтують. Як показує багатолітній досвід: краще запобігти та попередити, ніж ліквідувати й намагатися зменшити наслідки реальних екологічних проблем і катастроф, що відбулися.

ПЗФ та екомережа – це наше природне багатство, джерело і запорука нашого безпечного і щасливого життя та життя майбутніх поколінь, при умові нашого теперішнього раціонального та збалансованого природокористування.

Список використаних джерел

1. Голік Ю. С., Смоляр Н. О., Остапенко П. О., Чепурко Ю. В. Особливості розподілу природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України. *Екологічні науки*. 2021. 6(39). С. 171-177.
2. Екологічний паспорт Полтавської області за 2021 рік.
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Полтавській області у 2021 році. Департамент екології та природних ресурсів. Полтава. 2022. 181 с.

УДК 630*228:633.872(477.44)

Єлісавенко Ю.А., канд. с-г. наук, ст. наук.

співроб., ДП “Вінницька лісова науково-дослідна станція” УкрНДЛГА

Богословська М.С., канд. с-г. наук, наук.

співроб., ДП “Вінницька лісова науково-дослідна станція” УкрНДЛГА

ЛІСОВІ НАСАДЖЕННЯ МЕДОНОСИ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Анотація. Проаналізовано стан лісового фонду Східного Поділля для розвитку бджільництва в умовах формування регіональної схеми екомережі, яка є важливим інструментом запровадження ідеї сталого розвитку в регіоні.

Ключові слова: ліси, бджільництво, екомережа, сталий розвиток, Східне Поділля.

Постановка проблеми. В умовах процесу євроінтеграції, Україна зобов’язалася проводити заходи комплексного збереження біоландшафтного різноманіття регіонів, а також провести заходи щодо екологізації виробництва, а особливо в галузі сільського та лісового господарств на засадах невиснажливого використання природних ресурсів. Бджільництво – це важлива комплексна галузь сільського та лісового господарств, яка може стати дієвим засобом реалізації даної стратегії. В умовах формування регіональних схем екомереж в структурі національної екомережі України процеси гармонізації традиційного і альтернативного природокористування є важливим інструментом запровадження збалансованого розвитку регіонів [1-5].

Результати та їх обговорення. Землі державного лісового фонду лісогосподарських підприємств, а саме лісовкриті ділянки є одними із найважливіших структурних компонентів формування регіональних схем екомережі, оскільки лісові екосистеми в сучасних умовах мають найбільшу антропо-толерантність та найбільш збережений рівень функціонування біотичного та ландшафтного різноманіття.

В умовах Східного Поділля за даними лісовпорядкування Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства розподіл категорії земель припадає на 3 категорії (рис. 1).